

წირობის აღდგენის რეფლექსი, რ—იცი იწვევს სხეულის ვერტიკალური მდგომარეობის აღდგენისათვის საჭირო ჩონჩხის მუსკულატურის კოორდინირებულ ტონურ შეკუმშვებს.

წყვილური ასოციაციის მეთოდი— იხ. ასოციაციური ექსპერიმენტი.

ჭ

ქარბი ენერჯის თეორია — იხ. თამაში.

ჭვრეტის ინტერესი — ქცევის ერთ—ერთი ფორმა აღრეული ბავშვობის ასაკში / „ძუძუს ბავშვობის ხანა“/, დაბადებიდან მესამე — მეოთხე თვეს ბ—ვის სოლიფსური მდგომარობიდან გამოსვლასთან დაკავშირებით იღვიძებს პერკუპტული ინტერესი. თავს იჩენს საგნის დაყინებითი ქვრეტა, იგი ქცევის დომინანტურ ფორმად იქცევა ბ—ვი გამლიზიანე—მელს თვალს ადევნებს, ბრწყვიალა საგნის დანახვისას ტირილს წყვეტს, საგანს აშტერდება ქვრეტის ზეგავლენით ბ—ვი ეჩვევა კისრისა და თვალის მოძრაობის აქტიურ გამოყენებას—უვითარდება აკომოდაცია და კონვერგენცია ქვრეტისგან ბ—ვი ეჩვევა საგნისათვის დამახასიათებელი ნიშნების აღწერა, ფორმა/გამოყოფასა. 2—3 წლის ასაკში, /სკოლის წინარე ასაკის წინა პერიოდი/, ის კვლავ ქცევის დომინანტურ ფორმად რჩება, ოღონდ სხვა შინაარსით და სხვა დანიშნულებით. აჭ მას საგნის „აზრის მნიშვნელობის“ ცნობიერება უღვეს საფუძვლად და ემსახურება ინტელექტუალური ფუნქციების გავარჯიშება—განვითარებას.

კეუასუსტობა— იხ. ოლიგოფრენია.

კრელი ფერები— იხ. ფერის შეგრძნება.

ხ

ხალხთა ფსიქოლოგია— ფს—გიის დარგია. იკვლევს ხალხთა შემოქმედების ძეგლებს /პროდუქტებს/—ენას, მითს, ხელოვნებას, უფლებას, რელიგიას, ადათ—ჩვეულებასა. ხა) ფს—გიას, რ—რც მეცნიერული კვლევის საგანს, მეცხრამეტე საუკუნის ნახევრიდან ჩაეყარა საფუძველი; დამაარსებლად ითვლებიან მ. ლაცარუსი /1824—1908/, რ—მაც გამოსცა წიგნი „ხალხთა ფს—გიის ცნებისა და მისი შესაძლებლობების“ შესახებ /1856/, და ჰ. შტაინთალი /1823—1899/, რ—თან ერთადაც ლაცარუსი სცემდა უურნალს: Zeitschrift f. ~~Volkerpsychol.~~ und Sprachwissenschaft. მათ ამით დიდი მასალა დააგროვეს და ხ. ფს—გიას შეუქმნეს კვლევის ნიადაგი. ხ. ფს—გიის კორიფე შაინც ვ. ვუნდტია, მისი მრავალტომიანი მონუმენტური ნაშრომი „ხალხთა ფსიქოლოგიის“ გამოცემა დაიწყო 1900 წელს და გაგრძელდა ვუნდტის გირდაცვალებამდე /1920 წ./ ვუნდტი ხ. ფს—ს ექსპერიმენტულ ფს—გიას

უპირისპირებდა. მისი შეხედულებით, მაღალ ფს-კურ მოვლენათა / ესთე-
ტიკური, რელიგიური განცდების / კვლევა ექსპერიმენტულად შეუძლებე-
ლია სამაგიეროდ, მისი აზრით, ისინი გვეძლევა ობიექტურად, ჰიპოსტა-
ზირებულად, ხალხის / კოლექტივის / შემოქმედების ნიმუშებში, როგო-
რიცაა ენა, ხელოვნება. წინეჩვეულებები, რელიგია, მითი, უფლება და სხვა.
ამიტომ ვუნდტო იკვლევდა ხალხთა შემოქმედების ამ ძეგლებს და მათში
ეძებდა მასალას ინდივიდუალური ფს-გის პრობლემების გადასაჭრელად.
ვუნდტის ხ. ფს-გის წინააღმდეგ გაილაშქრა ენათმეცნიერმა ჰ. პაულმა
/ 1846-1921 /. მისი შეხედულებით, ფს-კის არსებობა მხოლოდ ინდივი-
დუალური სახით გვეძლევა, ამიტომ ღირებულება მხოლოდ ინდივიდუალური
ფორმის წარმონაქმნებს აქვთ. ზეინდივიდუალურ ორგანიზმებს და ინსტი-
ტუტებს რეალურ-კონკრეტული არსებობა არ გააჩნიათ, ამიტომ მათში
| არც შეიძლება რაიმე ჩაისახოს, ან მათგან რაიმე წარმოიშვას

გ. ვუნდტ ხ. ფს-გის კვლევას იწყებს ანიმისტური საფეხურიდან / იხ.
ანიმიზმი /, პრიმიტიულ, ხალხის ცხოვრების აღწერიდან, / პრიმიტიული
კულტურა, ტოტემიზმი, ტაბუ, „გმირობის“ პერიოდი / . ვუნდტის შემდეგ
კვლევის ეს ხაზი ერთხანს დაცულ იქნა - / ლევი ბრიული „პირველყოფილი
აზროვნება“, „მაგიური აზროვნების“ საფეხური / .

ბოლო პერიოდში ხ. ფს-გის პრობლემის კვლევა ხალხის კულტურუ-
ლი ერთეულების / დიდი ჯგუფების / ფს-კური მონაცემების კვლევის სახ-
ით მიმდინარეობს - ეთნიკური ფს-გის, ფიზიკური ანთროპოლოგიის, სოც.
ფს-გის ჩარჩოებში. კვლევის ცენტრში დგას კულტურის ცნება.

ხასიათი / ბერძ. charassein - გამოკვეთა, ამოკაწრვა, დაქდევნა / -
ზოგადი მნიშვ. მოვლენის / საგნის / გამოკვეთილი ნიშანი, ან ნიშანთა კო-
მპლექსი, რ-იც თავის დაღს ასვამს მოვლენას და მის ინდივიდუალურ / თა-
ვისებურ / სახეს ქმნის. ფს-გიაში - აღ-ნის პიროვნების თავისებურების
განსაზღვრელი ნიშანი, თვისებათა ერთობლიობაა-ხ-ში აღბეჭდილია პი-
როვნების ის თავისებურება, რ-იც მის განსაკუთრებულობას შეადგენს
და განასხვავებს მას სხვა აღ-ნებისაგან. ხ. განსაზღვრავს პიროვნების
დამოკიდებულებას, რ-რც თავის თავთან / თავმოყვარეობა, სიამაყე, ამ-
პარტავენობა /, ისე-სხვა ინდივიდთან, გარემოსთან, სოციალურ ჯგუფებ-
თან / სიყვარული, სიმპათია, მეგობრობა, თავდადება / . ხ. განსაზღვრავს
| აღ-ნის ქცევას და, საზოგადოდ, სიცოცხლის მთელ გზას.

ხ. დიფერენციული ფს-გის სუგანია. თუმცა ხ-ის სახით დაინტერესე-
ბა უძველესი დროიდან დაიწყო / არისტოტელე, თეოფრასტო . ამ უკანასკნელს
მიაწერენ სიტყვა „ხ-ის“ გამოყენებას პირველად და ხ-ების პირველ აღ-
წერას, ფს-გიური მეცნიერების კვლევის საგნად იგი მხოლოდ მე-19 - მე-
-20 ს-ში გახდა. ამ პერიოდში ჩაისახა და განვითარდა ხ-ის შემსწავ-

ლელი ცალკე მიმდინარეობა „ქარაქტეროლოგია“ /იხ./.

ბ. რ-რც პიროვნების თავისებურება მემკვიდრეობითაა განსაზღვრული, მაგრამ ამასთან ერთად, აღზრდა და სოც. პირობები აგრეთვე ბ-ის ფორმირების ფაქტორებს წარმოადგენენ. ერთხელ ჩამოყალიბებული ბ. შედარებით მყარია და უცვლელია სწორედ ბ-ის ეს უცვლელობა, კონსტანტურობა ბ-ს ხდის დისპოზიციურ და კონსტიტუციურ მოვლენად. ამით აიხსნება ის, რომ ფს-გთა მეტი ნაწილის აზრით ბ. ნებელობის დისპოზიციას წარმოადგენს, რომ ის ნებელობის საფუძველში მოცემული ფაქტორია, რაც მიჰყავს ნებელობის აქტი ისე, რ-რც აზროვნება მიჰყავს მის დისპოზიციას - ინტელექტს, და გრძობა მიჰყავს ტემპერამენტს. მაგრამ ყველა ფს-გი არ იზიარებს ამ აზრს. ამათი შეხედულებით, თუ ნებელობა არსებობს, რ-რც დამოუკიდებელი ფს-კური ფუნქცია, მას თავისი საკუთარი ნებელობითი დისპოზიციაც უნდა განსაზღვრავდეს /იხ. ნებელობა/.

თუმცა ბ-ის პრობლემა ფს-გიური მეცნიერების ერთ-ერთი ძირითადი საკითხთაგანია, მაგრამ თვით ცნება ბ-ის ერთი საყოველთაოდ მიღებული გაგება ჯერაც არ არის მიღწეული. ის, რაც მე-20 ს-ის ფს-გიურ კვლევაში „ემპირიული“ /კანტი/ ხასიათის შესახებ უდავოდ არის ყველას მიერ მიღებული, ეს ბ-ის მთლიანობითი ბუნების აღიარებაა; ბ. ყველგან და ყოველთვის მთლიანი და ერთიანი მოვლენაა, რ-რც ნაწილების საფუძველზე ხდება მისაწვდომი და ნაწილი - მთლიანის საფუძველზე. მაგ., აღმზრდელ მასწავლებელს, რ-რც მკაცრად ეპყრობა მოწაფეებს, ეს სიმკაცრე შეიძლება ავი და ბოროტი ხახიათის გამოვლინებად ჩაეთვალოს, სანამ არ გავიგებთ, რომ ის კეთილი და შალალ-ზნეობრივი პიროვნებაა და მისი იდეალია აღზარდოს საზოგადოებრივად ღირსეული მოქალაქე. სიმკაცრეს ის იყენებს რ-რც მეთოდურ ხერხს თავისი კეთილი მიზნის მისაღწევად. ეს მთლიან-პიროვნული საფუძველი გასაგებს ხდის, რომ მის მიერ გამოვლენილი სიმკაცრე სინამდვილეში კეთილი სურვილებითაა გამოწვეული. მთლიანი პიროვნების ცოდნის გარეშე ცალკე ფუნქციების გაგება შეუძლებელია. მაგრამ თვით მთლიანის გაგებაც მასში შემავალი ნაწილების გათვალისწინების გარეშე - არ შეიძლება.

ზოგი ფს-გი ბ-ის ცნებას პიროვნების ცნებასთან ათანაბრებს და მათ სინონიმად თვლის /მაგ., კლაგესი/, ზოგის აზრით კი, ბ-ის ცნება პიროვნების ცნებასთან შედარებით, უფრო ვიწრო ცნებაა, პიროვნების ცნება შეიცავს ბ-ის ცნებას, რ-რც მთელი თავის კომპონენტს /იხ. პიროვნება/.

ბ-ის კვლევის ძირითად პრობლემას ბ-ის ტიპების დადგენა შეადგენს. მე-20 ს-ში ადამიანის ბ-ის შესწავლა და მისი ტიპოლოგიური სისტემის დადგენა ორი მიმართულებით ვითარდება: 1. სხეულის მორფოლოგიური

აგებულების/კონსტიტუციის/ და მისი შესატყვისი ხ-ის ტიპის დადგენის მიმართულებით: 2. პიროვნების ფენობრივი | აგებულების მიმართულებით.

ცნება „კონსტიტუციის“ ძირითადი იდეის მიხედვით ხ-ის თვისებათა ერთობლიობა, რ-რც პიროვნულ-სტაბილური ნიშანი და ინდივიდუალურ - სტატიკური მდგომარეობა, სრულებით გარკვეულ მიმართებაში იმყოფება სხეულის აგებულებასთან, რაც იმაში გამოიხატება, რომ სხეულის გარკვეულ აგებულებას ხ-ის გარკვეული ტიპი შეესაბამება. ამ მხრივ დადგენილი იქნა სხეულის აგებულების არა ერთი სისტემა. მათგან ყველაზე გავრცელებულად ე. კრეჩმერისა და ვ. შელდონისა ითვლება /იხ. სხეულის აგებულების ტიპები, კონსტიტუცია/.

რაც შეეხება ხ-ის ტიპების დადგენას მთლიანი პიროვნების ფს-კურ ფენობრივი აგებულების კონტექსტში, აქაც მკვლევართა და სისტემათა სიმრავლესთან გვაქვს საქმე /კლაგესი, კრიუგერი, | ლერში, ველეკი, შტერნი, იუნგი, შპრანგერი, უზნაძე/.

შპრანგერი „სიცოცხლის ფორმის“ საფუძველზე გამოყოფს ადამიანთა 6 ტიპს: თეორიულს, ეკონომიკურს, ესთეტიკურს, სოციალურს, პოლიტიკურს და რელიგიურს. ვ. შტერნის შეხედულებით ხ-ის ჩამოყალიბებას ადამიანის მიზანთა სისტემის მიმართულება განსაზღვრავს. თავისი ფავისაკენ მიმართული მიზანთა სისტემა აუტოტელურ ხ-ს ედება საფუძვლად. ასეთი ხ-ის ადამიანი უფრო საკუთარი პიროვნების ინტერესებიდან გამოდის. საწინააღმდეგოა ჰეტეროტელური ხ., მას გარემოსკენ, სხვისკენ მიმართული მიზანთა სისტემა განსაზღვრავს. ასეთი ად-ნი მეტწილად სხვა ადამიანებზე ზრუნავს, სხვის ინტერესებს იცავს. ამ ორ უკიდურეს ტიპს აერთიანებს ინტროცეპტული ტიპის ადამიანი, ის ჰარმონიული პიროვნებაა, რ-იც სხვის მიზანთა სისტემას საკუთარ მიზნად აქცევს შთაგრძნობის, ინტროცეფციის საშუალებით /იხ. ინტროცეფცია/. მოქმედების დინამიკის მიხედვით აღნიშნულ ტიპებს შტერნი „მტკიცე“ და „სუსტ“ ხ-ად ყოფს. კარლ იუნგი ტიპური განსხვავებულობის ადამიანთა ორ ჯგუფს გამოყოფს: ინტროვერტულს და ექსტრავერტულს /იხ./.

და უზნაძის განწყობის თეორიის მეთოდით ადამიანთა სამი ძირითადი ტიპი გამოიყო: 1. დინამიკური განწყობის ჰარმონიული ხ-ის ტიპი; 2. სტატიკური განწყობის კონფლიქტური ხ-ის ტიპი; 3. ვარიაბილური განწყობის იმპულსური ხ-ის ტიპი. /ვ. ნორაკიძე/.

ხატოვანი აზროვნება - იხ. თვალსაჩინო აზროვნება.

ხმაურის შეგრძნება - იხ. სმენის შეგრძნება.